

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра спорту і спортивних ігор

Дипломна робота (проект)
магістра

з теми: «ОРГАНІЗАЦІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ
ЛІЦЕЇВ І ГІМНАЗІЙ»

Виконав: студент 2 курсу
групи ФКб1-М17
спеціальності 014 Середня освіта
(Фізична культура)
денної форми навчання
Молочков Андрій Миколайович
Керівник: Алексєєв О.О., кандидат
педагогічних наук, старший
викладач кафедри спорту і
спортивних ігор
Рецензент: Юрчишин Ю.В.,
кандидат наук з фізичного
виховання та спорту, доцент
кафедри теорії і методики фізичного
виховання

Кам'янець-Подільський – 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЛІЦЕЇВ ТА ГІМНАЗІЙ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	8
1.1 Фізичне виховання – складовий компонент цілісної системи виховання.....	8
1.2 Особливості фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій.....	22
РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЛІЦЕЯХ ТА ГІМНАЗІЯХ.....	30
2.1 Аналіз основних напрямів та форм позакласної роботи з фізичного виховання у педагогічній теорії.....	30
2.2 Методи і організація дослідження.....	43
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО–ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЛІЦЕЇВ ТА ГІМНАЗІЙ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ.....	45
3.1 Обґрунтування організаційно–педагогічних умов, що забезпечують ефективність фізичного виховання в позакласній роботі	45
3.2 Організація і методика формуючого експерименту	54
3.3. Аналіз результатів експериментальної роботи.....	66
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. Аналіз процесів фізичного становлення й розвитку особистості школярів спонукає до перегляду й перебудови організаційно–методичних основ і змісту фізичного виховання. Особливої значущості розв'язання означених проблем набуває у специфічних умовах інтенсифікації навчального процесу ліцеїв та гімназій, що викликає перенапругу фізіологічних систем учнів, зняти яку у спроможності систематичні заняття фізичними вправами. Фізіологічний механізм цього явища глибоко й ретельно вивчено за допомогою електрофізіологічних методів Ю. Пратусевичем [46], розвинено й підтверджено результатами психолого–педагогічних досліджень М. Антропової, О. Гужаловського, Г. Мейксона, Л. Михайлова, В. Рубана та ін.

Питанням вивчення функціонального стану учнів ліцеїв та гімназій присвячені роботи Т. Гнітецької [12], Н. Гребняка, В. Машиністова [13], В. Єрмакова [22], В. Семенюка [51] та ін.

Цільовою комплексною програмою "Фізичне виховання – здоров'я нації" передбачено проведення в закладах освіти трьох уроків фізичної культури на тиждень, бо, як свідчить практика, два обов'язкових уроки не задовольняють потреб організму в руховій активності. Однак за даними досліджень О. Качерова, І. Козетова, Ю. Тупиці [26], збільшення обсягу рухової активності учнів навіть за рахунок третього уроку фізичної культури не забезпечують номінальну біологічну потребу організму в рухах.

Необхідні пошуки і впровадження нових ефективних форм і методів фізичного виховання школярів у закладах освіти взагалі і в ліцеях та гімназіях, зокрема.

До таких форм, спрямованих саме на активне фізичне самовдосконалення, дослідники В. Бальсевич [1], Л. Гурман [14, 15], С. Меркулов [43], Б. Шиян [59] відносять гурткові, секційні, самостійні позакласні заняття школярів. На важливості позакласної роботи з фізичного

виховання, у процесі якої вирішуються проблеми рухової активності учнів за допомогою фізкультурно–оздоровчих форм (гімнастики до навчальних занять, фізкульт хвилинок і пауз, рухових перерв, спортивних годин у групах продовженого дня), наголошують дослідники О. Борисенко, С. Цвек [7], В. Левицький [34], В. Шурухіна [63] та ін.

Ефективність сучасних оздоровчих засобів, спрямованих на удосконалення позакласної роботи з фізичного виховання, а саме: ритмічної гімнастики, стречінгу (системи вправ на розтягування), атлетичної гімнастики (бодіблдингу), пауерліфтингу, слім–джиму (системи вправ, що об'єднує елементи аеробіки, хореографії, калланетики і бодіблдингу), підтверджена дослідженнями М. Дубовіса [19], Т. Нестерової, Н. Овчинникової, В. Сосіної [45].

У роботах О. Кругляка [31], О. Куца, В. Леонової, Є. Сарапулової [49], Г. Панченка [50], А. Цьося [58] простежується думка про важливість та актуальність використання народних українських ігор у межах позакласної роботи з фізичного виховання.

Питанням удосконалення позакласної роботи з фізичного виховання шляхом упровадження засобів олімпійської освіти присвячені роботи Я. Білла, Г. Полікарпової [4]. Авторським колективом Санкт–Петербурзької державної академії фізичної культури ім. П. Ф. Лесгафта розроблена система позакласної роботи з олімпійської освіти, яка будується на принципах гуманізму і виступає як педагогічна технологія формування духовних, фізичних і моральних цінностей особистості. Олімпізм – "філософія життя, яка возвеличує та об'єднує в єдине ціле достоїнства тіла, волі та розуму" [4].

Отже, досліджувана проблема охоплює широкий спектр питань. Проте, як свідчить аналіз наукової літератури і практичної діяльності ліцеїв та гімназій, фізичне виховання старшокласників у процесі позакласної роботи лишилось поза увагою дослідників.

Істотні переваги та специфічні можливості, які закладені у позакласній роботі з фізичного виховання, сприяючи поліпшенню розумової

працездатності, фізичної підготовленості, рухової активності й розвитку особистості в цілому, не отримали належного висвітлення, оцінки і теоретичного обґрунтування, що негативно позначається на практиці фізичного виховання учнівської молоді.

Таким чином, **актуальність** нашого дослідження зумовлена низкою протиріч між:

- соціальним замовленням суспільства на підготовку фізично здорової, талановитої, обдарованої учнівської молоді і складністю досягнення цього в умовах інтенсивних розумових перевантажень учнів ліцеїв та гімназій;

- зрослими державними вимогами до рівня фізичної підготовленості учнів і обмеженими можливостями вирішення цього в умовах, визначених затвердженими Державними нормативними документами з фізичного виховання;

- необхідністю використання специфічних можливостей позакласної роботи у вирішенні проблем фізичного виховання в ліцеях та гімназіях і недостатнім осмисленням цього з боку вчителів у зв'язку з відсутністю спеціальних науково–методичних напрацювань.

Об'єкт дослідження – фізичне виховання старшокласників ліцеїв та гімназій.

Предмет дослідження – організаційно–педагогічні умови фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі.

Мета дослідження – виявити сутність, зміст, особливості фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно–педагогічні умови, що забезпечують його ефективність.

В основу дослідження покладено гіпотезу: ефективність фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій в позакласній роботі може бути забезпечена за таких організаційно–педагогічних умов:

- формування у старшокласників ліцеїв та гімназій позитивного ставлення до занять фізичною культурою в позакласній роботі;

- систематичного використання в навчально-виховному процесі освітньо-виховних можливостей міжпредметних зв'язків профільних дисциплін у ліцеях та поглиблених курсів навчання в гімназіях;

- набуття старшокласниками необхідного досвіду фізичного самовдосконалення у процесі позакласної роботи;

- упровадження ефективних форм позакласної роботи в цілісну систему фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій;

- підготовки вчителів до проведення позакласної роботи з фізичного виховання в специфічних умовах ліцеїв та гімназій.

Відповідно до поставленої мети й висунутої гіпотези визначено такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці.

2. Виявити особливості організації фізичного виховання в специфічних умовах ліцеїв та гімназій у позакласній роботі.

3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно–педагогічні умови, що забезпечують ефективність фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі.

Наукова новизна здобутих результатів: уперше обґрунтовано організаційно–педагогічні умови, що в єдності і взаємозв'язку сприяють підвищенню ефективності організації фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі; здійснено відбір змісту фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі; уточнено критерії та показники вимірів ефективності фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі; подальшого розвитку набули положення про роль, функції та особливості фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в магістерській роботі положення та висновки можуть бути використані в лекційних курсах з теорії та історії педагогіки, теорії і

методики фізичного виховання, створенні спеціалізованих курсів, навчальних посібників.

ВИСНОВКИ

1. Проведений аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури з проблеми дослідження свідчить, що в сучасних умовах розвитку суспільства й особистості особливої уваги набуває науково-практична підготовка фізично здорової, талановитої учнівської молоді. Спостерігається невідповідність між значущістю фізичного виховання, зрослими державними вимогами до рівня фізичної підготовленості учнів і станом фізичного виховання у специфічних умовах діяльності ліцеїв та гімназій, спрямованої на інтенсифікацію та значний обсяг навчально-пізнавальної діяльності обдарованих та здібних дітей. Це викликає перенапругу їх фізіологічних систем, зняти яку й відновити при цьому розумову працездатність учнів можливо, у значній мірі, систематичними заняттями фізичною культурою.

2. Теоретичний аналіз дозволив зазначити, що у забезпеченні ефективності процесу фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій суттєвого значення набуває позакласна робота як організаційна форма фізичного виховання. Проте питання фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі не отримали належного висвітлення, оцінки і теоретичного обґрунтування, що негативно позначається на практиці фізичного виховання учнівської молоді.

3. Дослідження засвідчило, що специфіка позакласної роботи з фізичного виховання в ліцеях та гімназіях зумовлена особливостями навчально-виховного процесу у закладах нового типу, сутність якого витікає із завдань ліцеїв та гімназій, а також особливостями складу контингенту учнів як специфічної соціальної групи обдарованої і здібної молоді. Встановлено, що у фізичному вихованні старшокласників ліцеїв та гімназій позакласна робота може забезпечувати виховуючу, оздоровчу, розвиваючу, освітню, стимулюючу, рекреаційну та гігієнічну функції.

4. У процесі дослідження виділено основні (стрижневі) напрями позакласної роботи з фізичного виховання: фізкультурно-оздоровчий,

спортивно-масовий та рекреаційно-відновлювальний, а також ефективні форми їх реалізації: секції з різних видів спорту, фізкультурні гуртки, спортивні клуби за інтересами, групи загальної фізичної підготовки, фізкультурно-спортивні свята, спортивні змагання, спортивні свята, туристична робота.

5. Установлено, що для діагностики ефективності фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі доцільно застосувати комплекс критеріїв і показників. За основні критерії обрано: фізичну підготовленість, рухову активність та емоційний стан учнів.

6. Отримані в процесі констатуючого експерименту дані засвідчили наявність переважно низького і середнього рівнів ефективності фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій, що є підтвердженням недостатнього осмислення й використання з боку вчителів фізичної культури специфічних можливостей позакласної роботи в розв'язанні проблем фізичного виховання в ліцеях та гімназіях у зв'язку з відсутністю спеціальних науково-методичних напрацювань.

7. У розробленому навчально-методичному комплексі з питань фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі вчителям фізичної культури ліцеїв та гімназій запропоновано навчально-методичний посібник „Організація позакласної роботи з фізичного виховання в ліцеях і гімназіях (9–11 кл.)", а майбутнім учителям фізичної культури – комплект дидактичного забезпечення з орієнтовно-тематичним планом і програмою спецкурсу "Теоретико-методичні основи позакласної роботи з фізичного виховання в ліцеях і гімназіях".

8. Порівняльний аналіз результатів експериментального дослідження засвідчив позитивну динаміку фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі; підтвердив гіпотезу та основні теоретичні положення про те, що ефективність організації фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій у позакласній роботі підвищиться за таких організаційно-педагогічних умов: формування у старшокласників ліцеїв та

гімназій позитивного ставлення до занять фізичною культурою у позакласній роботі; систематичного використання у навчально-виховному процесі закладів нового типу освітньо-виховних можливостей міжпредметних зв'язків профільних дисциплін у ліцеях та поглиблених курсів навчання у гімназіях; набуття старшокласниками необхідного досвіду фізичного самовдосконалення у процесі позакласної роботи; упровадження ефективних форм позакласної роботи в цілісну систему фізичного виховання старшокласників ліцеїв та гімназій; підготовки вчителів до проведення позакласної роботи з фізичного виховання у специфічних умовах ліцеїв та гімназій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бальсевич В. К. Концепция альтернативных форм организации физического воспитания детей и молодежи / В. К. Бальсевич // Физическая культура : воспитание, образование, тренировка. – 1996. – № 1. – С. 23–25.
2. Бех І. Д. Виховання особистості (у 2–х томах), книга 2: Особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344с.
3. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: шляхи реалізації / І. Д. Бех // Рідна школа. – 1999. – №6. – С. 10–14.
4. Билл Я. Система внеклассной работы по олимпийскому образованию / Я. Билл, Г. Поликарпова // Спорт для всех. – 1999. – № 4. – 19 с.
5. Богданов Г. П. Школьникам – здоровый образ жизни: (Внеурочные занятия с учащимися по физической культуре) / Г. П. Богданов – М. : Физическая культура и спорт, 1989. – 189 с.
6. Бокарев Ю. Ю. Возможное направление работы / Ю. Ю. Бокарев // Физическая культура в школе. – 1991. – № 6. – С. 3–7.
7. Борисенко А. Ф. Руховий режим учнів / А. Ф. Борисенко., С. Ф. Цвек – К. : Радянська школа, 1989. – 192 с.
8. Босенко М. І. Соціально-педагогічні особливості організації навчально-виховного процесу в гімназії гуманітарного спрямування : автореферат дис... канд. пед. наук: 13.00.01. / М. І. Босенко Запорізький державний університет. – К., 1998. – 22 с
9. Василенко Н. Л. Проблема здорового способу життя в освіті європейських країн / Н. Л. Василенко // Шлях освіти. – 2000. – № 1. – С. 19–22.
10. Виноградов П. А. и др. Отношение старшеклассников школ нового типа к физической культуре / П. А. Виноградов // Теория и практика физической культуры. – 1994. – № 7. – С. 22–25.

11. Волков Л. В. Теория и методика детского и юношеского спорта / Л. В. Волков – К. : Олимпийская литература, 2002. – 294с.

12. Гнітецька Т. В. Організаційно – педагогічні умови оптимізації фізичного виховання учнів гімназії (10–13 років) : автореферат дис... канд. пед. наук: 13.00.01 Український державний ун.-т фізичного виховання і спорту / Т. В. Гнітецька. – Луцьк, 1998. – 18 с.

13. Гребняк Н. П. Професійно-прикладна фізическая підготовка учащихся гимназий и лицеев / Н. П. Гребняк, В. В. Машинистов // Всеукраїнська науково – методична конференція "Здоров'я та освіта: проблеми та перспективи". – Донецьк : ДонДУ, 2000, – С. 248–250.

14. Гурман Л. Д. Клуб атлетичної гімнастики в школі / Л. Д. Гурман // Фізичне виховання в школі. – 1997. – № 3. – С. 49–51.

15. Гурман Л. Д. Педагогічні умови підвищення рівня фізичної підготовленості старшокласників у процесі позакласної роботи : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Л. Д. Гурман Інститут проблем виховання АПН України. – К, 1997. – 191с.

16. Деделюк Н. Форми фізичного виховання у Київській Русі / Н. Деделюк // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2002. – № 2–3. – С. 120–123.

17. Державні тести і нормативні оцінки фізичної підготовленості населення України : Постанова Кабінету Міністрів Від 15 січня 1996 р. – № 80. – 32с.

18. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2004. – № 1–2. – С. 54–60.

19. Дубовіс М. С. Знайомтесь: пауерліфтинг / М. С. Дубовіс // Фізичне виховання в школі. – 1997. – № 3. – С. 30–34.

20. Дубогай О. Д. Основні поняття і терміни оздоровчої фізичної культури та реабілітації: навчальний посібник / О. Д. Дубогай // Волинський держ. ун.-т, ін-т здоров'я та фізичної культури молоді. – Луцьк : Надстир'я,

1998. – 104 с.

21. Дубогай О. Д. Особисто-орієнтовані підходи у фізичному вихованні школярів / О. Д. Дубогай // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: III Міжнародна науково-практична конференція, ч. I: Київ – Вінниця, 1998. – С. 32–37.

22. Ермаков В. А. и др. Физическое воспитание в гимназии гуманитарного профиля образования / В. А. Ермаков // Научно – практическая конференция: Проблемы совершенствования школьной физической культуры. – Омск, 1994. – С. 29–31.

23. Закон України "Про фізичну культуру і спорт" / Спортивна газета. – 1994. – 29 січ.

24. Законодавство України про загальну середню освіту. – К. : Юрінком Інтер. – 1999. – № 9. – С. 118–125.

25. Кайнова Е. Концепція школи-гімназії / Е. Кайнова // Народное образование. – 1993. – № 6. – С. 42–45.

26. Качеров О. Б. Фізична культура і здоров'я сім'ї / О. Б. Качеров, І. І. Козетов, Ю. Тупиця // Фізичне виховання в школі. – 1999. – № 2. – С. 52–54.

27. Концепція національного виховання // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 18–25.

28. Концепція позакласної виховної роботи загальноосвітньої школи // Радянська школа. – 1991. – № 6. – С. 48–57.

29. Концепція фізичного виховання в системі освіти України (від 23.04.97 № 7–6) // Фізичне виховання в школі. – 1998. – № 2. – С. 2–7.

30. Копылов Ю. А. Завтра может быть поздно / Ю. А. Копылов, Г. Б. Мейксон // Физическая культура в школе. – 1998. – № 1. – С. 61–63.

31. Кругляк О. Від гри до здоров'я нації / О. Кругляк, Н. Кругляк – Тернопіль : Підручники, посібники, 2000. – 80с.

32. Кузьомко Л. Дослідження динаміки фізичного розвитку та рухової підготовленості учнів 10 класу обласного пед. ліцею за напрямком "фізична

культура" / Л. Кузьомко // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві : зб. наук, пр. – Луцьк, 1999. – С. 428–432.

33. Курлянд З. Н. Педагогіка: Навчальний посібник / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, О. М. Яцій. – Харків : ТОВ Одісей, 2003. – 352 с.

34. Левицький В. Термінологічний апарат у галузі оздоровчої фізичної культури / В. Левицький // Теорія та методика фізичного виховання і спорту. – 2000. – № 2–3. – С. 93–95.

35. Леонов О. З. Організаційно-методичні основи позакласної фізкультурно-масової роботи в V– IX класах загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук у формі доповіді: 13. 00. 01 Інститут системних досліджень освіти України / О. З. Леонов. – Одеса, 1994. – 24с.

36. Леонов О. З. Шляхи підвищення ефективності позакласної роботи з фізичного виховання / О. З. Леонов // Фізичне виховання в школі. – 2000. – № 3. – С. 21 – 24.

37. Лесгафт П. Ф. Руководство по физическому образованию детей школьного возраста / П. Ф. Лесгафт // Собрание сочинений. – М. : Физкультура и спорт, 1951. – Т.1. – 295 с.

38. Лещенко Г. А. Деякі аспекти системи шкільного фізичного виховання / Г. А. Лещенко // Наукові записки. – Випуск 32. Ч. П. – Педагогічні науки. – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. – С 94–96.

39. Литвинов В. А. Физическое воспитание в лицеях : состояние и перспективы развития / В. А. Литвинов // Актуальные проблемы физической культуры. – Т. 1, ч. 1. Проблемы физкультурного образования и физического воспитания учащихся молодежи: Материалы региональной научно–практической конференции, Ростов–на–Дону. – 1995. – С. 94–96.

40. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків : „ОВС", 2002. – 400 с

41. Максимова В. Н. Межпредметные связи в учебно-воспитательном процессе современной школы / В. Н. Максимова. – М. : Просвещение, 1987. –

160 с.

42. Марищук В. Л. Методики психодиагностики в спорте / В. Л. Марищук, Ю. М. Блудов. – М. : Просвещение, 1990. – 256 с.

43. Меркулов С. В. Комплексный урок после уроков / С. В. Меркулов // Физическая культура в школе. – 1994. – № 4. – С. 60–61.

44. Новицкий П. И. Актуальность проблем формирования потребностей в физическом совершенствовании у учащихся общеобразовательной школы / П. И. Новицкий // Материалы международной конференции „Современные проблемы теории и методики физического воспитания детей и учащейся молодёжи”. – Витебск, 16–17 октября 1996. – С. 65–66.

45. Овчинникова Н. А. Сучасні засоби занять оздоровчої спрямованості / Н. А. Овчинникова, Т. В. Нестерова, В. Ю. Сосіна // Фізичне виховання в школі. – 1997. – № 4. – С. 9–15.

46. Пратусевич Ю. М. Умственное утомление школьников / Ю. М. Пратусевич. – М. : Медицина, 1964. – 186 с.

47. Про нормативні документи з фізичного виховання // Директор школи. – 1999. – №45. – С. 5–8.

48. Про цільову комплексну програму "Фізичне виховання – здоров'я нації" // Рішення колегії Міністерства освіти України. – 1999. – №1. – С. 148–154.

49. Сарапулова Є. Г. Українські народні літні ігри дітей і молоді // Фізичне виховання в школі. – 1998. – № 2. – С. 28–30.

50. Сарапулова Є. Г. Зимові народні ігри в дозвіллі дітей і молоді / Є. Г. Сарапулова, Г. Д. Панченко // Фізичне виховання в школі. – 1998. – № 4. – С. 12–14.

51. Семиченко В. А. Психология эмоций / В. А. Семиченко. – Луганск : НПФ „Осирис”, 1996. – 68с.

52. Стамбулова Н. Б. Новая опросная методика исследования двигательной активности подростков / Н. Б. Стамбулова, Л. Кэйл // Вестник

Балтийской педагогической академии. Вып.3. – Санкт–Петербург, 1996. – С. 51–54, 55–59.

53. Столбов В. В. История физической культуры: учеб. для студентов пед.институты / В. В. Столбов. – М. : Просвещение, 1989. – 288с.

54. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) : монографія / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя: Запорізький державний університет, 2003. – 443с.

55. Теория и методика физического воспитания. В 2–х томах.– Т.1 / Под ред. Т. Ю. Круцевич. – К. : Олимпийская литература, 2003. – 424с.

56. Уилмор Дж. Х. Физиология спорта и двигательной активности: учеб. издан / Дж. Х. Уилмор, Д. Л. Костил. – К. : Олимпийская література, 1997. – 507 с.

57. Цьось А. Традиції родинного фізичного виховання в Україні / А. Цьось., І. Куліш // Рідна школа. – 2001. – № 7. – С. 29–32.

58. Шиян Б. М. Методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Львів : Світ, 1993. – 184с.

59. Шиян Б. М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах : автореферат дис. доктора пед. наук: 13.00.04 Миколаївський державний педагогічний інститут / Б. М. Шиян. – К., 1997. – 50 с

60. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання / Б. М. Шиян
Частина 1. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 272 с

61. Школи нового типу в Україні : Метод, посібник // Паламарчук В. Ф., Єрмаков І. Г., Ісаєва Г. М. та ін. – К. : ІСДО, 1996. – 156с.

62. Шурухина В. К. Физкультурно–оздоровительная работа в режиме учебного и продленного дня школы / В. К. Шурухина. – М. : Просвещение. – 1980. – 78с.